TÜRK KÜLTÜRÜNDE HOŞGÖRÜ VE ÖRNEK BİR TİP OLARAK ALEVÎ/BEKTÂŞÎ HOŞGÖRÜSÜ*

Yrd. Doç. Dr. Hüseyin ÖZCAN**

Hoşgörü kavramı sözlüklerimizde; her şeyi anlayışla karşılama, olabildiği kadar hoş görme durumu[1] olarak tanımlanarak, müsamaha ve tolerans sözcükleri ile eşanlamlı olarak kullanılmaktadır. Kişinin kendinden farklı düşünen inanç ve davranışlarda bulunan kişilere karşı saygılı, sevecen ve katlanılır olması hali, hoşgörüdür. Görmezden gelme, müsamaha, göz yumma, aldırış etmeme gibi kelimeler de aynı anlamda kullanılmaktadır.

Câhız'ın *Fezâil'ül-Etrâk* adlı eserinde Türklerin faziletiyle ilgili olarak vefalı, anlayışlı, hoşgörülü, insaflı, anlayışlı, alçak gönüllü gibi özelliklere yer verilir.[2] Türkler göçebe bir ulus olduğundan gittikleri yerlerde karşılaştıkları kültürlerle alış verişte bulunmuşlar, bağnaz olmamışlardır.[3]

Türklerin ilk yazılı eserleri olan Orhun Abideleri'nde de Türk beylerine hitaben söylenen "millete zahmet çektirmeyin, incitmeyin"[4] sözü anlayışlı ve hoşgörülü bakışı içeren ifadelerdendir.

Divanü Lügat-it-Türk'te "Toplumca takdir edilen insan tipleri arasında "ukuşlug"[5] (anlayışlı, zeyrek kişi), "akı"[6] (eli açık cömert), "tüzün"[7] (yumuşak huylu, halim) "açukluğ"[8] (huyu güzel) ve "sun"[9] (iyi huylu) söyleyişleri yer alır..[10]

---

* Bu çalışma Doğu Batı Bağlamında Uluslar Arası Türk Dili ve Kültürü Konferansı'nda bildiri olarak sunulmuştur. Şumnu Piskopos Konstanstin Preslavski Üniversitesi, 26-29 Ekim 2002, Şumnu-Bulgaristan.
** Fatih Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi

[1] Türkçe Sözlük (Komisyon). Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1988, s. 653.
[2] Mübahat TÜRKER-KÜYEL: Milli Kültür Unsurlarımız Üzerine Genel Görüşler (Milli Ahlak Unsurları), Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 1990, s. 291.
[3] İbrahim Agah ÇUBUKÇU, Türk İslâm Kültürü Üzerine Düşünceler, A.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1987, s. 7.
[4] Muharrem ERGİN, Orhun Abideleri, Boğaziçi, Yayınları, İstanbul 1984, s. 50.
[5] Besim ATALAY, Divanü Lügat-it-Türk Tercümesi, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1985, C. 1, s. 62.
[6] Besim ATALAY, a.g.e., C 1, s. 90.
[7] Besim ATALAY, a.g.e., C. 1, s. 414.
[8] Besim ATALAY, a.g.e., C 1s. 147.
[9] Besim ATALAY, a.g.e., C 3, s. 138
[10] Reşat GENÇ, Kaşgarlı Mahmud'a Göre XI. Yüzyılda Türk Dünyası, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1997, s. 124.

Divanü Lügat-it-Türk'te bagırsak kelimesi: merhametli, gönül alıcı anlamında yer alır.[11] Eserde yer alan savlarda "öç, bir alacak gibi aranılan nesnedir; ondan çekin, konuğa, yabancıya gücün yettiğince iyilik eyle"[12], "Yumuşak huylu kimselerle uğraş, kötülerle direşme, yumuşak huylu bu gibi şeyleri kaldırır fakat kötü huylu seni ezer"[13] ifadeleri yer alır.

Eserdeki geçen bir şiir ise şu şekildedir:

Bakmas budun sewüksüz
Yudkı yüdhi saranka
Kazgan ulıç tüzünlük
Kalsun çawınğ yarınka

"Millet sevgisiz yüzü ekşi sıkı kiş

Adımız miskindir bizim
Düşmanımız kindir bizim
Biz kimseye kin tutmayız
Kamu alem birdir bize

Bu anlamda Yunus, dünyaya geliş gayesini herhangi bir maddi sebebe bağlamayarak işinin sevmek olduğunu ifade eder, gönüller yapmaya geldiğini vurgular:

Ben gelmedim dava için
Benim işim sevi için
Dostun evi gönüllerdir
Gönüller yapmaya geldim

Bütün bunlara rağmen döven ve söven kişiye karşı tahammül gösterip hoşgörülü olmayı tavsiye eden Yunus, bunu aynı zamanda derviş olmanın şartı olarak öne sürmektedir:

Dövene elsiz gerek
Sövene dilsiz gerek
Derviş gönülsüz gerek
Sen derviş olamazsın

Yunus'un; "Yetmişiki millete bir gözle bak, cümle yaratılmışa bir gözle bak Hakk'ı gerçek sevenlere cümle alem kardeş gibidir." ifadeleri onun evrensel bakış açısını yansıtan ifadeleridir.

Mevlânâ da "cömertlik ve yardım etmede akarsu gibi ol, şefkat ve merhamette güneş gibi ol, başkalarının kusurunu örtmede gece gibi ol, hiddet ve asabiyette ölü gibi ol, tevazu ve alçakgönüllülükte toprak gibi ol, hoşgörülükte deniz gibi ol" sözleriyle engin hoşgörüsünü ifade etmiştir. Herkese "Gene gel, gene, ne olursan ol" diyerek kucak açan Mevlânâ, "Nasılsan öyle gel" diyerek herkesin olduğu gibi kabul edilmesi gerektiğinin altını çizmiştir.

Osmanlı Devletinin kurucusu Osman Bey'e kayınpederi de olan alim Edebali'nin söylediği şu sözler de Türklerdeki hoşgörü anlayışına güzel bir örnektir: "Ey Osmancık, beğsin, bundan sonra öfke bize, uysallık sana; güceniklik bize gönül alma sana; suçlama bizde katlanma sende;bundan böyle yanılgı bize, hoşgörme sana"

Kaynağını mensubu bulunduğu İslâm dininden alan bu sevgi ve hoşgörü kahramanları bu anlayışlarını, Yunus'un "Yaradılanı hoş gördük, Yaratan'dan ötürü" veciz ifadesiyle özetlemişlerdir. Hz. Muhammed'in "Birbirinizi sevmedikçe gerçek mü'min olamazsınız"

sözünü düstur kabul eden bu şahsiyetler, yine yetmişiki millete aynı gözle bakmışlar bütün insanlara karşı hoşgörü ve sevgi ile yaklaşmışlardır.

Anadolu'da bir çok kişinin gönlünde taht kurmuş olan Hacı Bektaş Veli ile ilhamını ve temel sistemini ondan alan Bektâşîlik felsefesinde sevgi ve hoşgörünün ayrı bir önemi vardır.

Hacı Bektaş Veli Anadolu'da engin hoşgörüsü sayesinde insanların gönlüne girmiştir. Onun hayatı incelendiğinde yaşayışında ve düşüncelerinde sevginin ve hoşgörünün çok ciddi bir yeri olduğu görülecektir. Bektâşî teorisinde zorlama ve şiddetten sakınma, bütün insanlara acıma ve şefkât telkin edilir. İyi bir Bektâşî, hareketinde Müslüman ve Müslüman olmayana karşı bir fark gözetmez.[26]

Bektâşî hoşgörüsü yalnız kendi din ve tarikat mensuplarıyla sınırlı değildir. Başka dinden kişilere de aynı hoşgörüyle bakılmıştır. Hacı Bektaş Veli, yörede bulunan Hıristiyan'larla da güzel bir diyalog kurarak onların gönüllerine girmesini bilmiştir. Hıristiyanlar ona büyük bir saygı duymuşlardır.

Nefsini bilmek, benlikten geçmek, alçak gönüllü ve kanaatkar olmak, iftira, kıskançlık, kibir, hased, kin, dedikodu gibi huylardan uzak olmak, doğruluk, iyillik, yardımcı, sıkıntıya tahammül ve sabır göstermek Bektâşî ahlakının başlıca noktalarıdır. Bektâşîler can yakmayı sevmediklerinden avcılık yapmazlar.[27]

Bektâşîlik bu bakış açısını resim ve sembollerle de ifade etmiştir.

Bektâşîlik sevgi ve barış üzerine kurulmuştur. Bu anlayış inanç ve düşünce ayrılığı gözetmeden bütün insanlığı sevgi ile kucaklar. Dünya insanını bir ve kardeş bilir. Hacı Bektaş öğretisinde arslan ile ceylan birarada işlenerek, güvercin görünümünde ortaya çıkmış; barış dostluk ve maddi temeller üzerine oturtulmuş bir sevgi anlayışıyla yapılandırılmıştır. Hacı Bektaş Veli Anadolu'da bir gönül eri olarak çalışmıştır.[28]

Hacı Bektaş Veli'ye ait olduğu rivayet edilen şu dörtlükte sevgi ve hoşgörü çok güzel bir şekilde işlenmiştir:

Sevgi muhabbet kaynar yanan ocağımızda
Bülbüller şevke gelir gül açar bağrımızda,
Hırslar kinler yok olur aşkla meydanımızda

---

[26] Bedri NOYAN: Bektâşîlik Alevîlik Nedir, Ankara 1987, s. 7.
[27] Bedri NOYAN: a.g.e., s. 83.
[28] Baki ÖZ: Bektâşîlik Nedir, İstanbul 1997, s. 431.

Arslanlarla ceylanlar dosttur kucağımızda

Hacı Bektaş Veli Fevâid adlı eserinde "Eğer daima Cennet’te olmayı istersen herkesle dost ol ve kimseye karşı kin tutma. Merhem ve mum gibi ol, diken olma."[29] sözlerini söyler.

Bektâşîlikte sevgi Bektâşîliğin temel kaynaklarında bir âdâb ve erkân olarak yer alır, şiirlerde bu kavramla ilgili söyleyişlere sıkça rastlanır.

Bektâşîliğin temelini sevgi (muhabbet) oluşturur. Sevgi yerin göğün direği olarak vasfedilir. Sevgi şiirlerde sıkça işlenmiştir:

Yok ise kalbinde muhabbet sevgi
Yıkıktır kalbinde Allah'ın evi
Özünden haberi olmayan devi
Salıver yabana yorulsun gitsin
Kul Budalâ[30]

Muhabbettir yerin göğün direği
Muhabbet edenin yanar çırağı
Âşıka beytullah gönül durağı
Hak nazar ettiği yerdir muhabbet
Kul Himmet[31]

Hoşgörü de Alevî-Bektâşî erkânının en önemli ahlak ve âdâb kurallarından biridir. Bu kural Alevî-Bektâşîlik’le özdeşleşmiş ve (öğretinin) genel niteliği durumuna dönüşmüştür.[32]

Bir Bektâşî menkıbesinde Bektâşîliğin engin hoşgörü anlayışı şu şekilde ifade edilir: "Bir gün bir Bektâşî babası karşılaştığı gece bekçisine sorar: "Bu belindeki pala bıçağı ne işe yarar?" Aldığı cevap şöyledir: "Biz bununla gördüğümüz kusurları düzeltiriz. Siz ne yapıyorsunuz?" Bektâş

bulamaz". Bu ifadeyle Bektâşîler herkese kapılarının açık olduğunu bunun için kendilerinde uygun ortamın bulunduğunu anlatmak istemişlerdir.

Bektâşîler, hayatı ve toplumu gözden geçirirken, müsamahalı ve toleranslıdırlar, geniş düşüncelidirler. Ayıp görmeme konusu daha and içme törenlerinde yeni gelen cana söylenir. "Gördüğünü ört, görmediğini söyleme" denir.[33]

Hacım Sultan Velayetnamesinde "Hak Sübhâne Teâlâ, âdemin göğsünü hoşgörü nuru ile bezedi" denilerek bu duygu, ilahi hikmetle izah edilmektedir.Yine Bektâşî prensibinde "Kimsenin ayıbını görmeyen cana aşk olsun, ayıpları örtücü ol" ifadeleri hoşgörü anlayışını yansıtan ifadelerdir. Ayrıca "İncinsen de incitme, hiç bir insanı ve milleti ayıplamayınız", "Her ne ararsan kendinde ara" prensibleri de aynı anlayışı aksettirmektedir.

Bektâşî şairlerinden Kaygusuz Abdâl da hoşgörmenin Allah’a ait bir özellik olduğunu şiirinde şöyle ifade eder:

"Tanrı bilür halini her bendenün
Ayıbını vurmaz kimsenün"

Hacı Bektaş Veliye ait *Besmele Şerhi* adlı eserde geçen Allah’ın buyruğu olarak aktarılan ifadeler Bektâşî bakış açısına kaynaklık etmektedir: "Yüce Tanrı buyurur: Benim sevgili peygamberim, söyle inananlara, gönül evlerini alçakgönüllülük, âşıklık süpürgesiyle süpT, ri593 -20.64 TT*[(H)1.57503(a)3.J 25.8 44162(r)-17.20605(a)-6.2659(r)2.80562(r)-17.206,4 TT*[(H)1

vermeli, gerçek orağı ile biçmeli, rıza harmanında dövmeli, şevk yeli ile savurmalı, muhabbet ölçeği ile ölçmeli, takva değirmeninde öğütmeli, edeple yoğurmalı, sabır fırınında pişirip yemelidir.[36]

Bektâşî düşüncesinde nefsi mutmainne topraktır. Hak Teâlâ Cennet'i onun üzerine bina eylemiştir.Toprak, Âdem Safiyyullaha nispet eder...Toprak şâh-ı merdândır.Onun (Hz.Ali)için ismine Ebu Turâb, bir ismine Ebu Tâlib dediler.[37]

Bektâşî şiirlerinde toprak (turâb) olma sıkça tavsiye edilmiştir:

Toprak ol toprak gibi teslim vücûd
Cümle alem toprağa kıldı sücûd
Kaygusuz Âbdâl[38]

Şahlanıp yükseğe çıkma
Engin ol gönül engin ol
Turâb ol dosttan ayrılma
Engin ol gönül engin ol
Yusuf[39]

Toprak olamayan kişinin bir gelişme kaydedemeyeceği (taş gelip gideceği) vurgulanır. Hakk'a ulaşmanın bir şartı da toprak olmaktır. Bektâşî dervişi her türlü sıkıntılara sevgi, hoşgörü ve sabırla karşılık vererek incinmeyecektir. Bu aynı zamanda bir peygamber ahlakıdır.

Hacı Bektaş Veli, Fevâid adlı eserinde şöyle der: " Gerçek derviş oldur ki; kimsenin kendisini incitmesinden kırılmaz ve yiğit olan oldur ki kırılmaya, layık olanı da (hak edeni) kırmaz."[40]

Ey Âşıkî haklı nefes tutulmaz
Burada atılan orda atılmaz
Turâb olmayınca Hakk'a yetilmez
Turâb ol da ayaklarda basıl dur
Âşıkî[41]

---

[36] Bedri NOYAN: a.g.e., s. 78.
[37] Adil Ali ATALAY: İmam Cafer-i Sadık Buyruğu, İstanbul 1996, s. 148.
[38] Abdurrahman GÜZEL: "Tekke Şiiri", Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı III, Ankara 1989, s. 381.
[39] İsmail ÖZMEN: Alevî-Bektaşî Şiirleri Antolojisi, Ankara 1995, C. 5, s. 330.
[40] Hacı Bektaş Veli: a.g.e., s, 16.
[41] İsmail ÖZMEN: a.g.e., C. 4, s. 67.

Pir Sultan Abdâl, Hz. Muhammed'in üzerine işkembe bırakılarak eziyet edilmesine, dolayısıyla onun sabır ve hoşgörüsüne telmihte bulunur:

Turâplık cümlenin başı
Daim çiğnenmektir işi
Üstüne atarlar leşi
İncinme gönül incinme
Pîr Sultân Âbdâl[42]

Makâlât'ta hakîkâtin ikinci makamı yetmişiki milleti ayıplamamaktır. Bektâşî âdâb ve erkânında başkalarının kusurlarını görmeme ve tolerans yaygın bir özelliktir.Bektâşî başkasının ayıbını yüzüne karşı veya başkasına söylemez.[43]

Hacı Bektaş Veli tarafından sistemleştirilen Dört Kapı Kırk Makam anlayışında Hakikat kapısının dördüncü makamı "Dünyada yaratılmış bütün nesnelerin kendisinden emin olmasıdır"[44]

Alevî-Bektâşî ahlakının ve yaşam felsefesinin tam merkezine yerleşen eline, beline, diline sahip olma kuralı Alevîliğin-Bektâşîliğin edebini oluşuturur. Alevîliğin-Bektâşîliğin ahlakı ve ahlak felsefesi tümüyle bu kural üzerine oturtulmuştur. Bu kural giderek Alevî-Bektâşî toplumlarının yaşam felsefesine dönüşmüştür. Senin olmayanı alma, sahiplenme, namuslu ol, beline sahip çık (harama uçkur çözme), başkasının ırz ve namusuna göz dikme, yalan söyleme, görmediğine tanıklık yapma ve kırıcı söz söyleme, gibi davranışları zorunlu kılar. Bu kurala daha sonraları "işine, aşına, eşine sahip ol" üçlemesi de eklenmiştir. Bu da aynı mantığa dayanır. İşini bilen işinde dürüstçe çalışan, üreten, çocuğuna helal kazanç yediren ve namusunu bilen gözeten koruyan ve herkesin namusuna saygı duyarak yaşayan bir insan ve toplum modeli oluşturmak amaçlanır.[45]

Bütün bu hususiyetleri üzerinde taşıyan Bektâşî, Allah, Hz. Muhammed ve Hz. Ali sevgisi, teslimiyet anlayışı, eline, beline, diline sahip oluşu ve hoşgörüsü ile bütün nesneler için bir emniyet telkin eder. O toprak olacak kadar yumuşak, kendini bilen, kanaat ehli ve edep abidesidir.[46]

Alevi yolunca kutsal kabul edilen "üç sünnet yedi farz" adlı bir takım kurallar vardır. Üç sünnetten ikincisi "kalbinden adaveti gidermektir. Kimseye kin ve kibir beslememek,

---

[42] Cahit ÖZTELLİ: Pir sultan Abdâl, İstanbul 1996, s. 371.
[43] Adil Ali ATALAY: a.g.e., 207.
[44] Esad COŞAN: Makâlât (sdl. HüseyinÖZBAY), Ankara 1996, s. 18.
[45] Baki ÖZ: a.g.e., s. 428
[46] Hüseyin ÖZCAN: Bektâşî Âdâb ve Erkânı, G.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2001.

kıskançlık etmemek ve hırsına uyup Şeytan’a gönül vermemektir." Üçüncü sünnet ise "Sözü Hakk’ın kudreti ola, kimseyle kavga etmeye, kimseye düşmanlık yapmaya"[47] şeklindedir.

Bektâşî erkânnâmesi’nde geçen şu ifadeler Bektâşî’nin hassasiyetini özetlemektedir: "Cenk cidal ehli olma, küçüğe izzet et, büyüğe hizmet, ölüye hürmet eyle. Bir kimsenin kusurunu görme, görürsen ört, iyilik eyle, örtemesen eksik eyle dilin ile kalbin ile ört...Su gibi pâk ol, her dem alçağa ak. Eline, beline, diline pâk ol."[48]

Bektâşî talibi, Ayin-i cem’de mürşidinin önüne diz çökmüş ve eteğine yapışmış niyaz durumunda şu telkini alır: "…Mürşidini pîrin varisi ve gerçek baban, rehberini gerçek anan bil. Yalan söyleme, haram yeme, gıybet etme, şehvetperest olma, eline, beline, diline sahip ol, kibir ve kin tutma, kimseye haset etme, garaz, buğz, inat etme, gördüğünü ört, görmediğini söyleme, elinle koymadığın şeye yapışma, elinin ermediği yere el uzatma, sözünün geçmediği yere söz söyleme, ibretle bak, hilm (yumuş

gerekli bir ahlaki davranıştır. Bu anlayıştan hareket eden Alevîlere bazı çevrelerce insanperest dahi denmiştir.[52]

Şiirlerde kimseyi incitmeme konusundaki hassasiyet sıkça dile getirilir, karşıdaki kişi düşman bile olsa aynı ahlakın taşınması gerektiğ

Abdâl Ziyâ adlı Bektâşî şairi bir gönlün dahi incinmesine razı değildir.

Kul kurbanım Muhammed'e
Feda canım ehli beyte
Katlanırım her mihnete
Bu aciz geda kulundan
Tek bir gönül incinmesin

Bu bakış tarzı Hacı Bektaş Veli'den günümüz Bektâşîlerine kadar hep aynı şekilde devam etmiştir. Bir önceki Bektâşî Dedebabası merhum Bedri Noyan'ın şiirinde hoşgörü şu şekilde ifade edilir.

Dört Kapı Kırk Makamı Kaf Dağı'nda öğrendim
Kendimi bulmak için bir gönül koşusu bu
Sabır alınteri, dert hoşgörü oluverdim
Çalab'ın nura varan aşıkı yoruşu bu

Mutludur Bedri Noyan Dedebaban söyler ki
Derdi zevketmek bana yüce Çalab'dan vergi
Ah o hoşgörü var ya yok eder bütün derdi
Güzelliklerin gönle boşalıp doluşu bu[57]

Görüldüğü gibi sevgi ve hoşgörü Alevî-Bektâşî inancının temel felsefesidir. Hacı Bektaş Veli'den günümüze dek değişmeden süregelmiştir. "Yetmişiki Millete" aynı değerle bakan bu anlayışın mensupları günümüzde de aynı bakış açılarını devam ettirmektedirler.

Din, dil, ırk farkı gözetmeden bütün insanları bir olarak kabul eden ve kaynaştıracak olan sevgi ve hoşgörüdür. Bugün kültürlerin geldiği son nokta insana, insan olarak değer verilmesi, saygı duyulması gerçeğidir. Aynı hakikati Türk tarihinde Mevlânâ, Hacı Bektaş Veli ve Yunus Emre bir ilke olarak yüzyıllar önce benimsemişler ve çevrelerine bu anlayışı yansıtmışlardır.

Bektâşîliğin pîri olan Hacı Bektaş Veli, "Her ne ararsan kendinde ara, Gönül ek gönül biçesin, Düşmanınızın dahi insan olduğunu unutmayın, İncinsen de incitme, Kendine ağır geleni kimseye tatbik etme sözleriyle engin hoşgörüsünü vecizeleştirerek sevgi ve hoşgörüyü Bektâşîliğin temel prensibi haline getirmiş "Bir olalım, iri olalım, diri olalım" ifadeleriyle halkı birlik ve beraberlik içinde yaşamaya davet etmiştir.

---

[57] Bedri NOYAN: Aynı makale, s. 268.

KAYNAKÇA:

ALEVÎ, Sırrî Rıfaî-Şeyh Ahmed BEDREDDÎN: Bektâşî Tarikatına Ait Usul Âdâb Âyinler Mecmuası H.1284(1867)Süleymaniye Kütüphanesi, İzmirli İ.Hakkı, Nu: 1243.

ARAT, Reşit Rahmeti(1979), Kutadgu Bilig I (Yusuf Has Hacip) Metin, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

ATALAY, Besim(1985), Divanü Lügat-it-Türk Tercümesi, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

ATALAY, Adil Ali(1996), İmam Cafer-i Sadık Buyruğu, İstanbul.

BOZKURT, Fuat(1995), Semahlar, İstanbul.

COŞAN Esad (1996), Makâlât (sdl. Hüseyin ÖZBAY), Ankara.

ÇUBUKÇU, İbrahim Agah (1987), Türk İslâm Kültürü Üzerine Düşünceler, A.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara.

EFE, Hayrunnisa (1997)"Ziya Baba'nın Hayatı", Hacı Bektaş Veli Dergisi, 2, Ağustos.

ERGİN, Muharrem(1984), Orhun Abideleri, Boğaziçi, Yayınları, İstanbul.

EYÜBOĞLU, İsmet Zeki(1992), Alevî Bektâşî Edebiyatı, İstanbul.

FIĞLALI, Ethem Ruhi(1991), Türkiye'de Alevîlik Bektâşîlik, Ankara.

GENÇ, Reşat(1997), Kaşgarlı Mahmud'a Göre XI. Yüzyılda Türk Dünyası, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.

GÜZEL, Abdurrahman(1989), "Tekke Şiiri", Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı III, Ankara.

Hacı Bektaş Veli: Fevâid (haz. Mehmet YAMAN), Ankara.

KARA, Mehmet(1990), Bir başka Açıdan Kutadgu Bilig, Birleşik Dağıtım Kitabevi, Ankara.

NOYAN, Bedri (1976), Bektâşî ve Alevîlerde Hukuk Düzeni (Düşkünlük), I.Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Ankara.

NOYAN, Bedri (1995), "Hacı Bektaş Velî Düşüncesinde Hoşgörü", Yunus Emre Nasrettin Hoca ve Hacı Bektaş Velî Düşüncesinde Hoşgörü,Ankara Bilimsel Kültürel Araştırmalar Vakfı.

NOYAN, Bedri(1987), Bektâşîlik Alevîlik Nedir, Ankara.

ÖZ, Baki (1997), Bektâşîlik Nedir, İstanbul.

ÖZCAN, Hüseyin(2001), Bektâşî Âdâb ve Erkânı, G.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.

ÖZMEN, İsmail (1995), Alevî-Bektaşî Şiirleri Antolojisi, C. 5, Ankara.

ÖZTELLİ, Cahit (1996), Pir sultan Abdâl, İstanbul.

ÖZTÜRK, Yaşar Nuri(1995), Tarihi Boyunca Bektâşîlik, İstanbul.

SİLAHDAROĞLU, Fikri(1996), Günümüz Türkçesi İle Kutadgu Bilig Uyarlaması, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

ŞARDAĞ, Rüştü(1985), Her Yönüyle Hacı Bektaş Veli ve En yeni Eseri Şerh-i Besmele, İzmir.

TÜRKÇE SÖZLÜK (Komisyon), (1988), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

TÜRKER Mübahat –KÜYEL(1990), Milli Kültür Unsurlarımız Üzerine Genel Görüşler (Milli Ahlak Unsurları), Atatürk Kültür Merkezi, Ankara.